

Радојица Лазих

Факултет за дипломатију и безбедност, Београд

**ДЕМОНСТРАЦИЈЕ У ПРИШТИНИ 1981. ГОДИНЕ
И КОНТРАРЕВОЛУЦИЈА НА КОСОВУ**

Сажетак

Масовне демонстрације организоване током 1981. године на Косову биле су само увертира за догађаје, чији ће епилог касније резултирати НАТО бомбардовањем Савезне Републике Југославије и самопроглашењем независности те јужне српске покрајине.

Без обзира што су догађаји у том периоду на Косову представљали својеврсно изненађење за тадашње политичке одлучиоце, пре свега на нивоу савезне државе, јер нису били информисани од стране покрајинских органа, на основу оперативних података које су органи безбедности прикупили у ранијем периоду „било је довољно индикатора који су упућивали на закључак да се непријатељски рад националистичко-иредентистичких снага у Покрајини из године у годину ширио, интензивирао и да је расла националистичка еуфорија”.

Главни актери непријатељског организовања и деловања, у свим дотадашњим истрагама које су водили органи безбедности, остали су неоткривени. Ипак, располагало се са довољно података за политичку оцену да је у питању нарастање непријатељске активности са албанских националистичких и сепаратистичких позиција и да се чекао погодан моменат за озбиљније наступање.

У овом истраживању коришћени су поверљиви материјали о којима се расправљало на седницама Председништва СФРЈ, Савезног извршног већа, Председништва ЦК СКЈ и Савезног савета за заштиту уставног поретка.

Кључне речи: Косово, демонстрације, контрареволуција, иредентизам, сепаратизам, албански национализам, непријатељско деловање

УВОД

Након демонстрација у Приштини од 11. марта 1981. године, Савезни савет за заштиту уставног поретка (тело Председништва СФРЈ задужено за безбедност државе) је на седници одржаној дан касније оценио „да студентски стандард није прави узрок демонстрација, већ да је у питању непријатељска акција”. Инсистирао је да у саопштењу за јавност треба рећи да је до „демонстрација дошло због покушаја непријатељских елемената да искористе незадовољство једног броја студената исхраном и стандардом”.¹

Овакав став прихватило је и Председништво СФРЈ. У складу с таквим виђењем испољавања националистичких и иредентистичких снага на Косову, предложене су конкретне мере и указано је на чињеницу да „није било претходних конкретних обавештења да се припремају овакве демонстрације”, те да су на том плану заказали многи чиниоци.

Међутим, такву оцену није прихватило политичко руководство на Косову. То најбоље илуструје чињеница да у периоду након 11. марта није ништа озбиљније предузето да се спречи организовање нових непријатељских демонстрација. У телеграму председника Покрајинског комитета СК Косова, упућеном Председништву ЦК СКЈ од 11. марта 1981. године, каже се „да је после растурања тих демонстрација ситуација на универзитету и у целој покрајини нормална, да се одвија интензиван политички рад, с циљем да се осуде демонстрације и да је на заједничкој седници Председништва САП Косово и Председништва ПК СК Косова дата целовита оцена студентских демонстрација”.²

Тек 28. марта 1981. године Председништво САП Косово и Председништво ПК СК Косова оквалификовало је студентске демонстрације одржане два дана раније „да имају непријатељски карактер, да су и претходни догађаји од 11. марта у Приштини и 25. марта у Призрену у суштини део непријатељских активности” и да такве активности, у целини, представљају „саставни део непријатељских тенденција усмерених на дестабилизацију и разбијање Југославије”.³

Поред тога, оцењено је да „ове демонстрације нису добиле подршку ни у једној средини, нити су успеле да поремете јединство и поверење међу припадницима народа и народности на Косову”, зато што су их осудиле, „најшире масе

1 АЈ, 803-1787, Записник са 12. (ванредне) седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 12. марта 1981. године у Београду, стр. 1-4.

2 АЈ, 803-1787, Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у Социјалистичкој Аутономној покрајини Косово, Савезни савет за заштиту уставног поретка, 23. априла 1981. године, стр. 1-2.

3 Исто, стр. 2.

Радојица Лазић Демонстрације у Приштини 1981. и контрареволуција на КиМ албанске народности на универзитету, у општини Приштина и у целој покрајини”. У истом периоду, на основу података ССУП-а, дакле од 12. до 25. марта 1981. године, покрајински органи безбедности давали су оцене да у демонстрацијама „није било већих изгреда, али је интензивирано писање националистичких и иредентистичких парола и летака и ширење разних дезинформација о страдању студената”.⁴ Исписиване пароле, транспаренти и леци недвосмислено су указивали на карактер испољене непријатељске делатности, попут „Косово Република”, „Уједињење албанских крајева”, „Албанци смо, а не Југословени”.

Различите државне институције и органи о истим демонстрацијама давали су контрадикторне податке о броју учесника, што је стварало додатну конфузију, нарочито у предузимању одређених безбедносних мера према изгредницима.⁵ Чињенице су указивале да је политичко руководство САП Косово „каснило са оценама и политичком квалификацијом догађаја”, те да „није на време ни реално проценило ситуацију, нити видело праве узроке демонстрација”.⁶

Савезни савет за заштиту уставног поретка, расправљајући у више наврата о ситуацији на Косову током 1981. године, оценио је да „политичка руководства, државни органи и целокупан систем општенародне одбране и друштвене самозаштите морају бити оспособљени за много брже реаговање, реалније процењивање ситуације и доношење адекватнијих одлука”. Као конкретан пример, испољене неефикасности система општенародне одбране и друштвене самозаштите на Косову најбоље илуструје податак да на мобилизацијско место Специјалне бригаде територијалне одбране у Приштини 1. априла, за првих шест сати, није се одазвао ни један обвезник. Тако је поменута бригада мобилисана и попуњена тек после два дана, али и тада само са 70 процената од предвиђеног састава.⁷

На основу нових сазнања о развоју догађаја у покрајини, Савет је (2. и 17. априла) проширио своју првобитну оцену, додавши да је реч „о добро организованој контрареволуционарној побуни, срачунатој на остваривање радикалних националистичко-иредентистичких циљева – стицање статуса републике, односно преузимање власти и, у крајњој линији, прикључење Косова Албанији”.

На седници одржаној 2. априла 1981. године, заложио се за још енергичније мере и предложио Председништву СФРЈ да поред већ предузетих активности,

4 Исто, стр. 2-3.

5 Тако је ПК СК Косова 1. априла обавестио да у демонстрацијама учествује око 3 000, Савезни секретаријат за унутрашње послове је проценио да их је било између 10 000 и 12 000, а Танјуг је јавио да их је било око 15 000.

6 Овакав став Савезног савета за заштиту уставног поретка заузет је на 13. седници 2. априла 1981. године.

7 АЈ, 803-1787, Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у Социјалистичкој Аутономној покрајини Косово, Савезни савет за заштиту уставног поретка, 23. априла 1981. године, стр. 1-2.

проглашено кризно стање у Приштини, прошири на територију САП Косово, што је и прихваћено.⁸

Мир у Покрајини је заведен тек након уласка на Косово Савезног одреда полиције, специјалних полицијских снага из других република и јединица ЈНА. Након завођења ванредних мера и успостављања мира, отпочела је активност на стабилизацији стања. Демонстрације нису биле организоване из једног центра, нити је постојао тзв. „штаб побуне”. Припадници илегалних група били су блиско повезани са екстремном емиграцијом и албанском обавештајном службом.⁹

У поверљивом документу од 23. априла 1981. године, износе се подаци да је у демонстрацијама у наведеном периоду (од 11. марта до 3. априла) погинуло девет (осам грађана и један милиционар), а повређено 75 лица, од којих је 55 рањено ватреним оружјем. Поред тога, повреде је задобило и 127 припадника унутрашњих послова, од којих три теже (сви су рањени ватреним оружјем); запаљено је једно возило милиције, док су на 12 возила милиције полупана стакла. Материјална штета била је узузетно велика.¹⁰

ХРОНОЛОГИЈА НЕПРИЈАТЕЉСКОГ ДЕЛОВАЊА НА КОСОВУ

Очигледно да су тадашње демонстрације на Косову представљале логичан наставак организованог и континуираног непријатељског деловања. Оне су имале „генезу из ранијег периода”. Треба подсетити да су прве пропагандне акције после демонстрација у Приштини од 27. новембра 1968.¹¹ изведене у неколико места на

8 АЈ, 803-1787, Записник са 13. седнице Савезног савета, одржане 2. априла 1981. године, стр. 3-4.

9 Петар Р. Ристановић, „Платформа за Косово - одговор Централног комитета Савеза комуниста Југославије на демонстрације Албанаца и покушај побуне 1981. године“, *Баштина*, Институт за српску културу, Лепосавић, број 45/2018, стр. 371.

10 АЈ, 803-1787, Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у Социјалистичкој Аутономној Покрајини Косово, стр. 4; Информација о непријатељским демонстрацијама у Приштини и Подујеву од 1. априла 1981. године (потписао је Махмут Бакали, председник Покрајинског комитета СК Косова); Урош В. Шуваковић, Обрад М. Стевановић, „Сепаратистичка побуна албанских студената на Косову и Метохији 1981. као почетак разбијања социјалистичке Југославије“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, број 4/2018, стр. 1196-1229.

11 Тога дана дошло је до масовних демонстрација Албанаца на Косову, на којима је захтевано да та покрајина Србије добије статус републике. Демонстрације су одржане на Дан заставе, државног празника Албаније. Основу су чинили студенти Приштинског универзитета, пре свега са Филозофског факултета. Током ноћи демонстрације су разбијене интервенцијом јединица ЈНА и полиције. После демонстрација у Приштини и другим местима на Косову, покренут је поступак против 20 особа, међу којима је било 10 студената и три учитеља, а прекршајно је кажњено 53 учесника у нередима (види: АЈ, 803-1787, стр. 6); Предраг Марковић, „Служба државне безбедности и албанске демонстрације 1968. године – један документ“, *Историја 20. века*, Институт за савремену историју, Београд, број 1-2/1999, стр. 169-180.

Радојица Лазвић Демонстрације у Приштини 1981. и контрареволуција на КиМ Косову 1973. године. Актери су били неоткривене присталице осуђене илегалне непријатељске организације „Револуционарни покрет уједињених Албанаца” Адема Демаћија. Током 1974. године поменута група наставила је са растурањем пропагандних памфлета и летака, а њен број се, према сазнањима СДБ-а, попео на преко 100 лица.¹²

Знатан број лица откривен је и осуђен, „али техника за умножавање пропагандних материјала није била откривена”. Служба државне безбедности је дошла до докумената о структури националистичко-иредентистичке организације који су указивали на постојање „илегалног Комитета Комунистичке партије, која делује са позиција Албанске партије рада”.¹³

У периоду од 1974. до 1978. године службе безбедности нису откриле организоване илегалне групе, али је било других видова непријатељске делатности. Таква делатност манифестовала се на спортским и културним приредбама, у емигрирању новинара, у настојањима за чвршћим повезивањем албанске емиграције са усташком емиграцијом и слично. Као резултат таквих активности појавили су се поново националистички памфлети и пароле. Само 1978. године регистровано је 600 лица која су непосредно учествовала у пропагандним акцијама или су знала за њих.¹⁴

На појачану активност тих група на Косову утицали су и иступи председника Албаније Енвера Хоџе и других албанских руководиоца, нарочито поводом прославе стогодишњице Призренске лиге. У њиховим говорима наглашавано је „да је албански народ у Југославији доживео највећа понижења, истребљења, малтретирања, убијања и исељавања, да мањи народи у СФРЈ имају своје републике, а албански народ нема”. Рамиз Алија, секретар Политбироа Албанске партије рада, истицао је да су Албанци на силу подељени и да ту поделу неће никада признати, јер „нама предстоји непрестана борба коју ћемо довести до краја”.¹⁵

Током 1980. године пропагандна делатност илегалних група била је донекле смањена, између осталог и због појачаних мера безбедности. Регистровано је 11 случајева исписивања парола, а одређеним безбедносним мерама осујећено је извршење пропагандних акција ширих размера. У том периоду пронађено је 3 000 летака које је у иностранству штампала емигрантска организација „Црвени фронт”.¹⁶

Полазећи од бројних сазнања о националистичкој делатности у тој по-

¹² Исто, стр. 7.

¹³ Исто

¹⁴ Исто

¹⁵ Према подацима ССУП-а, током 1979. године организоване групе извеле су 17 акција у којима је растурено 650 памфлета и летака, по свим већим местима на Косову. У другој половини те године откривене су три илегалне непријатељске групе у Приштини, Гњилану и Сувој Реци. Приведено је 285 лица, поднесене су кривичне пријаве и вођена је истрага против 58 лица која су била у притвору. У истом периоду прекршајно је кажњено 30 лица.

¹⁶ Исто, стр. 8.

крајини и потребе да се утврде организатори такве активности ССУП је 19. марта 1979. године, заједно са СУП-ом Косова, Македоније, Србије и Црне Горе, извео посебну оперативну савезну акцију. Ни она није дала праве одговоре на питања ко су организатори и инспиратори тих делатности.¹⁷

Без дубље идејно-политичке анализе било је тешко оценити све битне услове који су допринели или погодовали стварању и ширењу националистичко-иредентистичке свести код једног броја младих људи на Косову. Такве анализе, у првом реду, биле су у обавези да изврше одговарајући политички органи у САП Косово, СР Србији и федерацији.

НЕПРИЈАТЕЉСКО ДЕЛОВАЊЕ АЛБАНИЈЕ

Познато је да је албанска обавештајна служба, па и непријатељска емиграција пореклом са Косова или из Албаније, све до половине шездесетих година као главни облик у борби против СФРЈ приоритетно користила убацивање шпијунско-терористичких група. Седамдесетих година прошлога века то је замењено тактиком проналажења присталица на Косову и борбом за освајање позиција у покрајинским друштвеним структурама. На том принципу се заснивало деловање свих илегалних група.

У истом периоду, активност из Албаније према Косову одвијала се несметано, као смишљени притисак у циљу јачања сопствених идејних, на иредентизму заснованих позиција. Пропаганда из Албаније према Косову била је знатно комплекснија, распрострањенија и слојевитија него што се процењивало пре избијања отворене контрареволуционарне побуне на Косову. Насупрот томе, са југословенске стране није вођена скоро никаква осмишљена активност на разобличавању такве политике, ставова и понашања Албаније. На основу бројних показатеља субверзивног деловања, укључујући и офанзивну активност дипломатских представника Албаније, може се закључити „да је албанска пропагандно-субверзивна активност била један вид владине политике према Косову”. О томе сведоче и многобројни написи у приштинском листу „Зери и популит” (*Zëri i Popullit*) који су давали отворену подршку демонстрантима и сепаратистичком покрету.¹⁸

Обавештајни подаци, до којих су долазиле тадашње службе безбедности СФРЈ, указивали су „да се Албанија не мисли зауставити на томе, него да ће проблем Албанаца у СФРЈ изнети пред међународне форуме”. Из тих разлога, било је неопходно, што је на више седница затражио и Савезни савет за заштиту уставног поретка „да ССИП, заједно са другим органима у федерацији, потпуније иза-

¹⁷ Исто, стр. 8-9.

¹⁸ Исто, стр. 11.

нализира односе са Албанијом и предложи одговарајуће мере”.

Понашање једног броја професора из Албаније, дугогодишње коришћење уџбеника из те земље (у Македонији је заплењена већа количина уџбеника са фотографијама Енвера Хоџе), могло је створити утисак код једног броја младих да прикључење Косова Албанији треба у перспективи и очекивати. Све је то водило ка ескалирању албанског национализма и појавама које су нарушавале „братство и јединство и равноправност народа и народности на Косову”, а имало је за последицу исељавање неалбанског становништва из те покрајине.¹⁹

Извршавајући закључке и одређене мере, које је наложило Председништво СФРЈ, након сепаратистичких дешавања на Косову у првој половини 1981. године, СДБ ССУП-а сачинила је „Специјалну информацију о делатности албанске емиграције”,²⁰ која је представљала значајан безбедносни проблем због изразито антијугословенске оријентације. Основни циљ њене делатности био је усмерен на нарушавање угледа Југославије у свету и пружање подршке носиоцима националистичко-иредентистичке делатности у земљи, у чему је имала значајну подршку одређених фактора на Западу.

Након избијања нереди на Косову, албанска емиграција, у сарадњи са усташком емиграцијом и „Црвеним фронтом”, са циљем пружања подршке носиоцима контрареволуције на Косову, организује демонстрације у више западноевропских земаља, у циљу компромитовања СФРЈ у иностранству.

У том периоду, у западноевропским државама налазило око 4 500 албанских емиграната пореклом из Југославије, од чега око 600 изразито екстремних и око 15 500 лица која су се декларисала као политичка албанска емиграција из Албаније. Те групације планирале су и изводиле заједничке акције против Југославије.

ПРЕДУЗЕТЕ МЕРЕ ЗА СТАБИЛИЗАЦИЈУ ПРИЛИКА НА КОСОВУ

Највиши државни и партијски органи тадашње СФРЈ, оцењујући демонстрације на Косову, сматрали су да је учињен пропуст што југословенски грађани у земљи и иностранству нису благовремено и потпуније информисани о тим дешавањима. За такву ситуацију окривили су, „друштвено-политичка руководства Косова, Србије и федерације”.²¹ Сматрали су да „умањивањем значаја ових догађаја и непотпуним и неблаговременим обавештавањем о њима пољуљано је по-

¹⁹ Исто, стр. 12.

²⁰ АЈ, 803-1787, Делатност албанске емиграције на Западу и мере служби безбедности на онемогућавању њеног деловања, ССУП, стр. пов. бр, 242, од 2. јуна 1981. године.

²¹ Примера ради, друштвено-политичко руководство Косова заузело је став да се о демонстрацијама студената и ученика у Призрену 25. марта 1981. године јавност не обавештава.

верење грађана у средства информисања, а тиме је остављен простор за ширење полуистина и дезинформација”. Уместо да се благовременим информисањем мобилишу људи на будност и активност, „допринели смо да они преносе непријатељске гласине и да лакше постану плен непријатеља, укључе се у његову активност на Косову и у иностранству”.

Полазећи од тих оцена, Савезни савет за заштиту уставног поретка је предложио да се размотре и усвоје следећи ставови и мере: друштвено-политичке организације и све социјалистичке снаге САП Косово треба интензивном активношћу да раскринкају националистичке и иредентистичке паролe и њихове носиоце. Овом активношћу треба обухватити и раднике са Косова на привременом раду у иностранству, како би се спречило њихово укључивање у непријатељску активност емиграције против СФРЈ. Ситуација на Косову захтева да се одлучно настави започета диференцијација у Савезу комуниста и у другим структурама, и то кроз критичку и самокритичку оцену узрока насталих догађаја. Она се не може успешно спровести ако се не обухвате и руководећи кадрови на свим нивоима, треба отворено говорити и расправити грешке свих органа и руководећих кадрова и, у вези с тим, предузети одговарајуће мере. Питање одговорности треба до краја заоштрити. Тиме ће се, као и већом афирмацијом оних који се нису компромитовали и који се енергично боре на линији СКЈ, постићи бољи резултати на отклањању последица ових догађаја. Гласине које се проносе о руководећим кадровима треба одмах разобличавати, како би се благовремено скинула љага са оних који нису починили оно због чега их клевећу. Истовремено, из руководећих структура треба одстранити људе који су раније или сада на било који начин учествовали у националистичким акцијама.

Наложено је да се преиспитају целокупни односи СФРЈ са Албанијом, „при чему треба онемогућити настојања албанске стране да односе са СФРЈ своди на односе Албанија–САП Косово”. Анализом треба обухватити и могуће међународне импликације догађаја на Косову и предложити мере које би у односима са Албанијом требало предузети. У том контексту посебно размотрити: „отказивање гостопримства садашњем албанском амбасадору у СФРЈ који се компромитовао непријатељском активношћу против наше земље и мешањем у њене унутрашње послове, о чему органи безбедности располажу обимном документацијом, ако се оцени да би протеривање амбасадора могло довести до замрзавања односа са Албанијом на дужи период, размотрити да ли да се Албанији упути оштар протест због понашања њеног амбасадора; потпуне забране даљег ангажовања професора из Албаније за извођење наставе на Универзитету у Приштини, као и у другим школама, или да се што више смањи њихов број, уз остварење неопходне политичко-безбедносне контроле и онемогућавање да они испитују и оцењују студенте и ученике; забрањивања или свођења на нужну меру коришћења уџбеника из Ал-

*Радојица Лазих Демонстрације у Приштини 1981. и контрареволуција на КиМ баније, уз претходно остваривање увида у њихов садржај; ограничавања и свођења у разумне оквире културно-просветне, спортске, туристичке и друге сарадње САП Косова са Абанијом, уз енергично онемогућавање да се ти облици сарадње користе у националистичке и иредентистичке сврхе; службу јавне безбедности САП Косова, посебно милицију, неопходно је што пре кадровски, организационо и технички ојачати и оспособити”.*²²

На заједничкој седници Председништва СФРЈ и Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржаној 28. априла 1981. године, поред изнетог у материјалу „Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у САП Косово”, заузет је став „да у борби против албанског национализма и иредентизма потребна је снажна подршка целе наше заједнице;” да треба „посвећивати прворазредну пажњу борби против национализма у свим срединама и у свим републикама и аутономним покрајинама”. У склопу предузимања различитих политичких и безбедносних мера, приоритетан задатак „треба да буде рад на откривању илегалне организације, њених главних организатора и носилаца контрареволуционарне активности на Косову”. Поред тога, „посебну пажњу треба посветити јачању СДБ-а САП Косово”.

Од Савезног секретаријата за иностране послове затражено је „да припреми посебну анализу о свим међународним импликацијама догађаја на Косову, а посебно о држању Албаније и о нашим односима са том земљом, са предлогом мера”. Савезно извршно веће било је у обавези да „што пре формира посебну интересорску радну групу, која ће систематски пратити пропагандне активности из Албаније и предлагати и координирати наше контрапропагандне активности и акције”. Министарствима просвете и образовања у република и покрајина наложено је да „ускладе систем средњег, вишег и високог образовања са потребама привреде и друштва”, јер се „школују кадрови који ће се тешко моћи запослити у струци”, а ти кадрови „могу бити потенцијално жариште национализма и нестабилности”.²³ На седници која је одржана 4. јуна 1981. године, разматран је извештај о погибији и рањавању припадника органа унутрашњих послова у селу Преказе на Косову. Поред тога, вођена је расправа о извештају Комисије ССУП-а о дејствима специјалне јединице Бригаде милиције 13. маја 1981. године и о околностима под

²² Поред наведених мера, Савезни савет је сматрао да треба „ојачати Службу државне безбедности САП Косова, довођењем нових кадрова афирмисаних у друштвено-политичкој пракси, као и предузети друге мере на њеном оспособљавању и техничком опремању”. Службе безбедности у федерацији, републикама и аутономним покрајинама „треба систематски да раде, у земљи и иностранству на откривању главних организатора и носилаца контрареволуционарне активности на Косову и на продирању у центре и жаришта овакве активности”. Више о томе: АЈ, 803-1787, Записник са 14. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 17. априла 1981. године и Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у САП Косово, Савезни савет за заштиту уставног поретка, 23. априла 1981. године.

²³ АЈ, 803-1787, Закључци и Уводно излагање Лазара Колишевског на седници Председништва СФРЈ, одржаној 28. априла 1981. године.

којима је дошло до погибије четворице и рањавања тројице припадника поменуте јединице. Документацију је кроз уводно излагање презентовао Јован Поповић, директор Института безбедности.

Заузет је став да се против припадника органа унутрашњих послова (начелник СУП-а, командир и заменик командира у Србици), који сnose део кривице за смрт четворице и рањавање тројице милиционара, као и против оних лица за које се кроз истрагу утврди да су учествовала у овом злочину, поведе кривични поступак. Налаз Комисије и спроведене истраге упућује на закључак „да убиство и рањавање милиционара није извршено само од стране Мехај Тахира и његовог оца Небиха, већ и од других неидентификованих лица”. Истрага о овом случају поверена је ССУП-у и РСУП-у Србије.

Договорено је да званично саопштење за јавност о околностима под којима су погинули и рањени милиционари треба да изда ССУП. Наложено је да саопштење буде објављено тек после договора у Комитету за народну одбрану и друштвену самозаштиту САП Косово и на основу предузетих мера у вези са спровођењем истраге (покретање поступка против одређених лица, одређивање притвора против појединаца и др.), како се не би отежало вођење кривичног поступка.²⁴

На седници одржаној 21. августа исте године, констатовано је „да је досадашњим активним и организованим радом СДБ-а откривена мрежа илегалних непријатељских организација у највећем броју општина у САП Косово и у неким општинама у СР Македонији и СР Црној Гори, али још није откривено руководство те организације”. Међутим, „све док се не открије и не разбије врх илегалне организације, реално је очекивати и нове појавне облике интензивног непријатељског деловања”, у размерама „којима би се озбиљније угрожавао јавни ред и мир и слабила политичко-безбедносна ситуација, не само у САП Косово, већ и у целој земљи”.

Због свега тога затражено је „да органи и службе безбедности предузму све потребне мере како би се што пре разбила целокупна илегална мрежа и открио њен врх”. У том циљу Савет је био на становишту „да треба ангажовати потребан број најспособнијих кадрова СДБ-а из читаве земље, у складу са овлашћењима која су ССУП-у дата Одлуком Председништва СФРЈ, од 29. априла 1981. године”.

Позитивно је оцењено то што су правосудни органи у САП Косово приступили одлучном гоњењу и кажњавању свих чланова откривених илегалних организација, као и идентификованих најактивнијих актера и учесника контрареволуционарних демонстрација и других видова противуставног деловања. Међутим, постојало је мишљење да је казнена политика судова у том тренутку била преоштра и да „није у складу са друштвеним и политичким интересима”. Поред тога, Савет је сматрао да „јавност не може примити тако оштре казне као потпуно оправдане, посебно због тога што

²⁴ АЈ, 803-1787, Записник са 16. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 4. јуна 1981. године, стр. 2-3.

главни кривци за настало стање још увек остају некажњени. Осим тога, овако оштре казне у многим иностраним средствима јавног информисања оцењене су као израз наше слабости, што објективно јача међународну позицију непријатеља, а посебно Албаније и охрабрује је у њеном понашању према Косову”.

Наложено је надлежним правосудним органима да воде рачуна о томе и да обезбеде пуну законитост у раду, правилну примену кривичног законодавства у свим степенима судског поступка и такву казнену политику која ће бити у складу са друштвеном опасношћу кривичних дела и њихових учинилаца у датој ситуацији. Пошто је информисање о овим осудама „исувише штуро и често контрапродуктивно, неопходно је потпуније упознати јавност и са чињеничним материјалом који је био опредељујући за такве казне”.

Поред тога, затражено је да се против једног броја професора Приштинског универзитета и других интелектуалаца на одговорним местима и у различитим структурама, који су континуирано деловали на линији албанског национализма и иредентизма и били у директној или индиректној спрези са званичним представницима Албаније, предузму одлучније мере: смењивање са функција, идејно и политичко раскринкавати њихове непријатељске делатности и понашања, позивати на законску одговорност, када се за то располаже одговарајућим доказима.²⁵

Говорећи о безбедносној ситуацији на Косову и мерама које ССУП предузима у оквиру своје надлежности, Фрањо Херљевић, савезни секретар за унутрашње послове, на седници Савета одржаној 29. септембра 1981. године, изнео је следеће податке: „Откривено је неколико нових група које припадају тзв. Марксистичко-лењинистичкој партији Албанаца у Југославији и то у Урошевцу две групе (једна има 10 и вероватно још седам, а друга 11 чланова). На челу прве је један новинар. Познат је објект у коме умножавају материјале. Служба државне безбедности је у току њиховог рада; на подручју Приштине и Гњилана делује група од шест лица. У Приштини постоји једна група око Халил Алидемија, магистра на Филозофском факултету, који непријатељски делује још од 1968. године. Та група има везе са око 180 лица, али се приоритетно покрива осам лица која се сматрају главним актерима. Сва та лица су чланови Савеза комуниста. Они се договарају око дизања устанка (на јесен или на пролеће). Организација на чијем је челу био студент Љаићи има своје огранке и ван Косова. Она се залаже за прикључење Косова Албанији. За новог секретара изабрали су Бедри Фазлија из села Преказе, који је сада у Швајцарској. Та група делује у неколико општина. Постоји још једна група, која има око 50 лица, организована на принципу тројки. Планирају одржавање састанака руководиоца тројки у шуми изнад Призрена. Непријатељске паролe су масовна појава. Преовлађују оне о републици Косову у

²⁵ АЈ, 803-1787, Записник са 18. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 21. августа 1981. године, стр. 1-9.

оквиру Југославије. У Дечанима је ухапшено пет лица због покушаја организовања демонстрација. У Приштини је, такође, ухапшено пет лица, од којих су тројица радници. Запажено је да албанске дипломате све више дезинформишу стране дипломатске представнике у вези са Косовом.”²⁶

На седници која је одржана 5. октобра 1981. године у Београду Димитрије Крајгер, подсекретар у ССУП-у, истакао је да је непријатељска активност и даље изражена, да има најаву нових демонстрација, да је у порасту и број исписиваних парола непријатељске садржине, нарочито у средњим школама, да илегалне групе заговарају извођење оружаних акција, али да чекају повољан тренутак.²⁷

Током размене мишљења изражена је „забринутост што се у свим срединама не делује довољно организовано ни одлучно против разних облика непријатељске делатности”. Запажа се да има појава дефетизма и осећања бесперспективности. Посебно је констатовано да се „садашња ситуација са контрареволуционарним догађајима на Косову битно разликује од свих ранијих, по томе што смо у ранијим приликама главне актере тукли по глави, а имали смо масу, народ, са нама, док на Косову главни актери и кривци за настале догађаје још увек, осим смењивања са функција, практично нису повукли никакве консеквенце, а не мали број оних који су на овај или онај начин учествовали у догађајима кажњен је кривично или прекршајно”.²⁸

Закључено је да се обједине сви подаци са којима се располаже за Махмута Бакалија, Цавида Ниманија, Мустафу Сефединија и друге, како би се могао заузети став о даљим мерама и поступцима према њима. То исто затражено је да се учини и за лица која су се у непријатељској активности истакла 1968. године, а касније су добила значајне функције у тој покрајини. Поред тога, Савет је заузео став да „треба одмах приступити рашчишћавању у вези са групом од пет професора Приштинског универзитета”.²⁹

Такође, 27. октобра 1981. године, Савезни савет за заштиту уставног поретка свеобухватно је размотрио актуелну безбедносну ситуацију у САП Косово. Информације о безбедносним појавама и проблемима саопштавали су Фрањо Херљевић, савезни секретар за унутрашње послове, Виобран Станојевић, републички секретар за унутрашње послове Србије, Мехмед Малићи, покрајински секретар за унутрашње по-

26 АЈ, 803-1788, Записник са 20. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 29. септембра 1981. године, стр. 1-2.

27 Акцијом припадника служби безбедности „у току септембра 1981. године откривено је 11 илегалних непријатељских група, од којих су припадници три групе (у Дечанима, Приштини и Косовској Каменици) ухапшени. У Обилићу је откривен један радник који је писао пароле и летке, а код њега је пронађена и машина за умножавање. Истрагом су обухваћена 52 нова лица, а прекршајно је кажњено још 45 лица.

28 АЈ, 803-1788, Записник са 21. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 5. октобра 1981. године, стр. 1-3.

29 Исто, стр. 3.

слове Косова и генерал-мајор Јере Грубишић, начелник Управе безбедности у ССНО.

На основу изнетих података и расправе речено је да је политичко-безбедносна ситуација на Косову и даље „веома сложена”.³⁰ Презентовани подаци, добијени од служби безбедности, недвосмилено су говорили да непријатељ добија значајну подршку из иностранства, а посебно из Албаније, албанске фашистичке и усташке емиграције и организације „Црвени фронт”, као и од неких других иностраних фактора. Државни органи Албаније, албанска пропаганда и албанска обавештајна служба директно су подстицали непријатељску активност на линији сепаратизма, као и настојања да се добије шира подршка и на међународном плану.

Оцењено је да „несређено и незадовољавајуће стање у САП Косово погодује непријатељским елементима у другим срединама и обратно, те да оживљавају национализми који се међусобно подстичу”. Тако српски националисти истичу да треба позвати Ранковића да заведе ред, а неки анархолиберали припремили су петицију највишим руководством СКЈ и СФРЈ и југословенској јавности „поводом збивања на Косову, гушења људских права и слобода, економске ситуације у СФРЈ и последњих политичких суђења”.³¹

Предочено је да постоје најаве да ће бити организоване нове демонстрације, штрајкови, диверзантско-терористичке акције, па и оружани устанак. Могуће је да ће неке од тих претњи покушати да се и остваре. Ситуација у наредном периоду може бити још сложенија с обзиром на то да је појачана субверзивна пропаганда из Албаније, пред конгрес Партије рада Албаније и предстојећим албанским празницима (Дан заставе). Уколико дође до ескалације непријатељске делатности и нових нереда, они не могу проћи без тежих сукоба, па и жртава. То налаже потребу предузимања строгих мера приправности ради спречавања евентуалних покушаја таквих акција.³²

Разматрана је и могућност још већих ескалација нереда на Косову. Уколико

30 АЈ, 803-1788, Записник са 22. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 27. октобра 1981. године, стр. 1-2.

31 Исто, стр. 3.

32 На основу података који су презентовани на тој седници, до тада је кривичним поступком било обухваћено 304 лица. На временске казне од једне до 15 година осуђено је 241, а 63 лица се налазе у истражном затвору, од којих ће 27 бити изведено на суд. Међу осуђенима и даље је под истрагом 21 лице „јер постоје подаци да нису рекли све, а не искључује се могућност да међу њима има и чланова руководства илегалне непријатељске организације”. Кривично и прекршајно укупно је гоњено око 1.200, а евидентирано је још око 1 400 лица због активног учешћа у контрареволуцији. Нека од тих су и даље под обрадом. Укупно је око 2 600 лица било активно укључено и посебно су се истакла у контрареволуционарној делатности. Подаци указују да су органи безбедности поред раније откривених 27 илегалних група (са око 200 лица), у току задњих пет до шест недеља открили осам нових илегалних група и организација, са око 100 лица. Неке од откривених група деловале су са платформе тзв. Марксистичко-лењинистичке партије Албанаца у Југославији, а друге са платформе Партије рада Албаније. Без обзира на одређене идеолошке разлике и методе, деловања свих организација имала су исти крајњи циљ - отцепљење Косова од Југославије.

до тога дође и репресивним мерама буде обухваћен већи број лица, заузет је став, да је неопходно што хитније реализовати закључак Председништва СФРЈ и припремити објекте и одредишта за случај масовнијих хапшења. Сугерисано је, у таквим околностима, да због веће безбедности ухапшених и осуђених и успешнијег вођења истрага, потребно је да та одредишта буду ван територије Косова.

Економске прилике на Косову оцењене су као изузетно сложене: високи губици, ниска продуктивност рада, недисциплина, чести изостанци са посла, неликвидност, незапосленост и сл. Такође, негативно је оцењено „то што републике и САП Војводина не извршавају раније преузете обавезе о удруживању средстава за изградњу производних објеката на Косову”. У више великих радних организација у покрајини „присутно је незадовољство и има отворених реаговања међу радницима”. Све је то још више усложњавало политичко-безбедносну ситуацију. Брже решавање привредних проблема „битан је предуслов за превазилажење неповољне политичко-безбедносне ситуације”.³³

Расправљајући о појави исељавања неалбанског становништва са Косова, Савет је оценио да тај процес „још није заустављен, јер се и даље настављају разни облици притисака и претњи према грађанима неалбанске народности”. Комисија која је задужена да утврди узроке и обим исељавања „још није припремила свој извештај”. Истиче као потребу да је „у интересу стабилизације стања на Косову неопходно што пре наћи начина како да се савладају претње и притисци, развије и ојача међунационално поверење и заустави даље исељавање Срба и Црногораца”.³⁴

Поред нагомиланих проблема, сматра се „да треба хитно рашчистити случај путовања секретара за информације САП Косово у Њујорк и његових контаката са албанским емигрантима и дипломатама, као и друге сличне случајеве о којима службе безбедности и политички чиниоци имају одређена сазнања”.

Енергично је затражено предузимање синхронизованих мера и активности у заштити железничког и међународног саобраћаја на Косову, везано за најаве

33 На истој седници (27. октобра 1981. године) Савезни савет је оштро критиковао „комисије које су формирали Савезно извршно веће, Извршно веће Скупштине СР Србије и Извршно веће Скупштине САП Косово са задатком да испитају стање у различитим областима САП Косово, јер још нису извршиле своје задатке (завршени су само извештаји комисије о здравству и информативној делатности). Рад ових комисија наилази на тешкоће (тражи се уношење издвојених мишљења и замењивање чланова комисија, постоје разлике у ставовима о исељавању неалбанског становништва, као и низ отворених питања у вези пословања на Косову). Савет сматра да треба инсистирати да те комисије што пре заврше свој рад и поднесу извештаје Савезном извршном већу које ће, након разматрања, доставити Председништву СФРЈ”.

34 АЈ, 803-110, Материјали са 92. седнице Председништва СФРЈ; АЈ, 130–803, Анализа о узроцима исељавања Срба и Црногораца са Косова у периоду од 1971 до 1981. године; Петар Р. Ристановић, „Југословенски програм мера и активности за заустављање исељавања Срба и Црногораца са Косова (1987)“, *Баитина*, Институт за српску културу, Лепосавић, број 46/2018, стр. 255–272; Владимир Вутделић, „Генеза и развој конфликта на Косову и Метохији“, *Дипломатија и безбедност*, Факултета за дипломатију и безбедност, Београд, 1/2018, стр. 74.

Радојица Лазих Демонстрације у Приштини 1981. и контрареволуција на КиМ

нових саботажа и диверзија. Инсистирано је на мерама које треба да предузме, у том правцу, друштвено-политичка заједница, чиниоци друштвене самозаштите и органи безбедности, ради нормалног функционисања железничког саобраћаја у целини, укључујући и међународни воз „Акрополис”. Уколико се закључи да се потпуна безбедност тог воза не може осигурати на железничкој прузи кроз Косово, „онда тај воз треба пребацити на пругу Београд–Ниш–Скопље”.

Налажући мере које треба предузети, апострофирана је неопходност потпуне контроле прелазака на југословенско-албанској граници и подржан је предлог да се организује дубинско обезбеђење граничног појаса, посебно на територији САП Косово. Савезном извршном већу, у складу са законским овлашћењима, сугерише се да што пре утврди постоји ли потреба доношења одлуке о проширењу 100-метарског граничног појаса према Албанији, на местима где је то неопходно, ради ефикаснијег деловања граничних јединица ЈНА.

Подржано је предузимање мера ради ометања емисија албанског радија и телевизије. У том правцу било је потребно „развијати и одмах предузимати акције против албанске пропаганде на Косову, а посебно против стаљинистичког режима Енвера Хоџе”.

Полазећи од значаја свеобухватне и одлучне друштвене акције на санирању политичко-безбедносне ситуације на Косову, Савет је предложио Председништву СФРЈ да, уз учешће председника председништва република и аутономних покрајина, а на основу извештаја Председништва САП Косово и Председништва СР Србије, целовито размотри политичку, економску и безбедносну ситуацију у тој покрајини, као и спровођење у дело донетих одлука и закључака.³⁵

На седници одржаној 16. фебруара 1982. године у Београду, поново је свеукупна безбедносна ситуација на Косову оцењена „као изузетно сложена”. И поред широко предузетих репресивних мера и упркос политичкој акцији, подаци који су презентовани и даље указују да СДБ открива нова илегална жаришта, организације и групе које делују са позиција албанског национализма и иредентизма. Посебно је забрињавајуће да су у порасту били вербални иступи, писање парола непријатељске садржине, хаварије и саботаже на привредним објектима, каменовање возова и појаве међунационалних сукоба.³⁶

35 АЈ, 803-1788, Записник са 22. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 27. октобра 1981. године, стр. 1-8; Резиме расправе на седници Савезног савета за заштиту уставног поретка, од 27. октобра о безбедносној ситуацији у САП Косово.

36 На основу показатеља који су презентовани на поменутој седници, на Косову је, не рачунајући податке ЈНА, откривено 40 илегалних група и организација са око 600 учесника. Корени неких од њих потичу од 1966, 1968, 1973, 1974, а неке су формиране после марта 1981. године. Мере кривичног гоњења предузете су против 401 лица, од којих је 286 са Косова. Под истрагом, због илегалног непријатељског рада, налази се 101 лице. Истовремено, у прекршајном поступку кажњено је око 1 200 лица, која су непријатељски иступала. Од 6 350 прекршајних пријава, 820 се односи на јавне непријатељске иступе, 956 на разне испаде, 2651 на туче на јавним местима, док се 497 односи на омаловажавање службених лица и органа.

Оперативна сазнања органа безбедности најављују активирање нових илегалних албанских група и организација. Предузете репресивне мере против изгредника, „не дају резултате, а с обзиром на њихову ширину, још више забрињавају”. Све то „упућује на неопходност јачања друштвено-политичке акције”. Занимљиво је да различите илегалне организације које су откривене, практично имају исти крајњи циљ –прикључење Косова Албанији, али им се тактика разликује. Све те организације у директној вези су са Албанијом.³⁷

Изражена је забринутост због „присутних појава реваншизма у разним крајевима земље против Албанаца”. Према подацима служби безбедности, „од августа прошле године регистровано је око 150 испада, као и око 100 случајева анонимних претећих писама Албанцима”. Сада је већ мање тих појава, „али има случајева демолирања радњи Албанцима у неким републикама и у Војводини”. Поред тога, „има и захтева, кроз анонимна и претећа писма, за иселјавање Албанаца из других крајева земље”.³⁸

Позивајући се на податке СДБ-а ССУП-а саопштено је да се албанска емиграција, посебно припадници „Црвеног фронта” и присталице Ахмета Зогуа, припремају за разне терористичке акције у иностранству и у земљи уперене против интереса СФРЈ. Примењујући оперативне мере и радње идентификовано је око 800 лица са Косова, која су у вези са организацијом „Црвени фронт”. Поред тога, СДБ „тренутно прати 567 лица на Косову која непријатељски делују”. Према истом извору, са тог простора је у последњих годину дана емигрирало око 100 лица, претежно младих, у Албанију и на Запад.³⁹

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Контрареволуционарно деловање у том периоду на Косову, према мишљењу тадашњих највиших државних органа, „садржало је и намеру повреде територијалног интегритета земље, односно изазивања политичке дестабилизације Југославије”. По својој националистичкој платформи, контрареволуција на Косову се потпуно уклапа у ту стратегију, којом се жели изазвати унутрашња политичка дестабилизација, уз помоћ национализма као једног од главних фактора и оруђа.

37 Органи безбедности ухапсили су комплетан врх тзв. Партије марксиста-лењиниста, као и његов резервни Извршни комитет. Из врха тзв. Марксистичко-лењинистичке партије Албанаца у Југославији ухапшено је пет чланова. Очекивања су да ће истрага омогућити да се дође до нових имена – неких доктора наука, магистара и др. Поред њих, ухапшено је још 20 чланова ове организације. Разбијен је и „Покрет за ослобођење Косова”.

38 АЈ, 803-1789, Записник са 25. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 16. фебруара 1982. године, стр. 2–3.

39 Исто, стр. 3.

Сложени међународни услови, а поготову погоршано стање односа међу великим силама у том периоду, као и појачана активност екстремиста и обавештајног спољног фактора, упућују на закључак да је изазивање унутрашње политичке дестабилизације некадашње Југославије било део дугорочнијих стратешких интереса великих сила на овом простору.

У том контексту, нужно је приликом квалификације догађаја на Косову током 1981. године имати у виду и ову димензију и, у складу са њом, оцењивати та дешавања.

Презентовани и анализирани материјали недвосмислено указују на чињеницу да су надлежности федерације и Републике Србије над тадашњим покрајинским органима власти, биле маргиналне. САП Косово је било држава у држави. Из тих разлога, поред равнодушности у решавању нагомиланих проблема у тој покрајини, бујања непријатељстава свих врста, савезна држава била је, очигледно, немоћна да те токове, иако их је сагледала, успешно заустави.

Равноправност неалбанског становништва на тадашњем Косову није представљало само питање његове егзистенције, већ и једно од фундаменталних питања интегритета тадашње југословенске социјалистичке самоуправне заједнице.

Међутим, у спровођењу ове политике није повучена јасна и оштра граница између националне афирмације албанске народности и албанског сепаратизма. О сепаратизму се мање-више није ни говорило, или је спомињан уопштено. Изајала је одлучна и конкретна борба против његових носилаца. Док је држава све више тонула у озбиљну кризу, тадашње политичко руководство време је трошило у јаловим дискусијама, заузимајући погрешне процене и квалификације, избегавајући да се суочи са збиљом и да предузме одлучније мере.

У вези са тим, сасвим разложно, постављано је питање стварног положаја САП Косово у саставу тадашње СР Србије. Била је успостављена пракса да органи САП Косово готово по свим битним питањима непосредно контактирају са федерацијом, мимо знања Србије. То је код албанских сепаратиста створило илузију да је остварење статуса републике само питање погодног момента. Та теза је у том периоду била пријемчива и код водећих албанских покрајинских руководиоца, који су перфидним политичким потезима подржавали носиоце идеја насилног сепаратизма.

Дугогодишња погрешна политика у решавању косовског проблема, нема сумње, довела је и до садашњег стања, за које, још увек, не постоји јасан национални консензус на који начин га треба решавати.

ЛИТЕРАТУРА

Вугделић Владимир, „Генеза и развој конфликта на Косову и Метохији”, *Дипломатија и безбедност*, Факултета за дипломатију и безбедност, Београд, 2018, стр. 73–87.

Марковић Предраг, „Служба државне безбедности и албанске демонстрације 1968. године - један документ”, *Историја 20. века*, Институт за савремени историју, Београд, бр. 1-2/1999, стр. 169–180.

Ристановић Р. Петар, „Платформа за Косово – одговор Централног комитета Савеза комуниста Југославије на демонстрације Албанаца и покушај побуне 1981. године”, *Баштина*, Институт за српску културу, Лепосавић, број 45/2018, стр. 367–382.

Ристановић Р. Петар, „Југословенски програм мера и активности за заустављање исељавања Срба и Црногораца са Косова (1987)”, *Баштина*, Институт за српску културу, Лепосавић, број 46/2018, стр. 255-272.

Шуваковић В. Урош, Стевановић М. Обрад, „Сепаратистичка побуна албанских студената на Косову и Метохији 1981. као почетак разбијања социјалистичке Југославије”, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, број 4/2018, стр. 1196-1229.

Архивска грађа - Архив Југославије:

- Фонд Председништва СФРЈ и Савезног савета за заштиту уставног поретка
- Фонд Савезног извршног већа
- Фонд Централног комитета Савеза комуниста Југославије

Документи:

AJ, 130-803, Анализа о узроцима исељавања Срба и Црногораца са Косова у периоду од 1971 до 1981. године;

AJ, 803-110, Материјали са 92. седнице Председништва СФРЈ;

AJ, 803-1787, Делатност албанске емиграције на Западу и мере служби безбедности на онемогућавању њеног деловања, ССУП, стр. пов. бр, 242, од 2. јуна 1981. године;

AJ, 803-1787, Закључци и Уводно излагање Лазара Колишевског на седници Председништва СФРЈ, одржаној 28. априла 1981. године;

Радојица Лазић Демонстрације у Приштини 1981. и контрареволуција на КиМ

AJ, 803-1787, Записник са 12. (ванредне) седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 12. марта 1981. године у Београду;

AJ, 803-1787, Записник са 13. седнице Савезног савета, одржане 2. априла 1981. године;

AJ, 803-1787, Записник са 14. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 17. априла 1981. године;

AJ, 803-1787, Записник са 16. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 4. јуна 1981. године;

AJ, 803-1787, Записник са 18. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 21. августа 1981. године;

AJ, 803-1787, Оцене и ставови о контрареволуционарним догађајима у Социјалистичкој Аутономној покрајини Косово, Савезни савет за заштиту уставног поретка, 23. априла 1981. године;

AJ, 803-1788, Записник са 20. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 29. септембра 1981. године;

AJ, 803-1788, Записник са 21. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 5. октобра 1981. године;

AJ, 803-1788, Записник са 22. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 27. октобра 1981. године;

AJ, 803-1789, Записник са 25. седнице Савезног савета за заштиту уставног поретка, одржане 16. фебруара 1982. године;

Информација о непријатељским демонстрацијама у Приштини и Подујеву од 1. априла 1981. године (потписао је Махмут Бакали, председник Покрајинског комитета СК Косова);

Резиме расправе на седници Савезног савета за заштиту уставног поретка, од 27. октобра, о безбедносној ситуацији у САП Косово.

Radojica Lazić⁴⁰

**PROTESTS IN PRISTINA IN 1981
AND COUNTERREVOLUTION IN KOSOVO**

Abstract

Mass protests organized in Kosovo in 1981 were only an introduction for the events whose epilogue resulted in NATO bombing of the Federal Republic of Yugoslavia, and later in self-proclamation of independence of that southern Serbian province.

Regardless of the fact that these events in Kosovo were a kind of a surprise for the then political decision-makers, primarily at the level of the federal state, because they were not informed by provincial bodies, based on operative intelligence that security bodies collected previously, "there were sufficient indicators to come to a conclusion that hostile activities of nationalist-irredentist forces in the province had been increasing and intensifying for years, as well as nationalistic euphoria".

Principal actors of enemy organization and activities in all previous investigations by security bodies have remained uncovered. Still, there were sufficient information for a political assessment that this was an increase of enemy activities of Albanian nationalists and separatists, and that they were waiting for a convenient moment for more radical actions.

In this research we used confidential information which were discussed at sessions of the Federal Council for Protection of the Constitutional Order.

Keywords: Kosovo, protests, counterrevolution, irredentism, separatism, Albanian nationalism, enemy activity

⁴⁰ Prof. Dr. Radojica Lazić, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, lazicr@orion.rs